

Sosiaali- ja terveystoimikunnalle

Sosiaali- ja terveystoimikunta on pyytänyt minulta lausuntoa siitä, onko sosiaali- ja terveystoimikunnan toimittamassa vastineessa otettu riittävällä tavalla huomioon perustustaloustoimikunnan lausunnossaan 44/2024 vp esittämä valtiosääntöoikeudellinen huomautus vammaispalvelulain muuttamista tarkoittavan lakiehdotuksen 2 §:n 3 momentista. Esitän lausuntonani seuraavaa:

Hallituksen ehdotuksen mukaan kyseisessä lainkohdassa säädettäisiin, että ”lain mukaisia palveluja järjestetään vammaiselle henkilölle vain, jos hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve”. Perustustaloustoimikunta piti elämänvaiheisiin kiinnittyviä arviointiperusteita hyväksyttävinä mutta katsoi samalla, että lakiehdotuksen 2 §:n 3 momentin säännös oli kuitenkin huomattavan avoin ja tulkinnanvarainen. Toimikunnan mukaan epätasällisyyttä ja tarkkarajaisuuden puutetta ei voitu vammaispalvelulain perusoikeusliittäntäisiä oikeuksia säänneltäessä pitää perustuslain 80 §:n kannalta asianmukaisena. Lakiehdotuksen käsitteleminen tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä edellyttää 2 §:n 3 momentin täsmentämistä. Toimikunnan mukaan tämä ”voidaan tehdä esimerkiksi säätämällä laissa nyt vain esityksen perusteluissa kuvatuista elämänvaiheista tavanomaisen tarpeen arvioinnin kannalta merkityksellisistä seikoista ja viittauksin esimerkiksi vammaispalvelulain 1 §:ssä mainittuihin seikkoihin”.

Sosiaali- ja terveystoimikunnan vastineessa ehdotetaan, että vammaispalvelulain muutosehdotuksen 2 §:n 3 momenttiin lisättäisiin seuraavat virkkeet: ”Tässä laissa tarkoitetaan elämänvaiheilla lapsuutta ja nuoruutta, aikuisuutta sekä vanhuutta. Avun ja tuen tarpeen välttämättömyyttä arvioitaessa tulee ottaa huomioon sosiaalihuoltolain 4 ja 5 §:ssä säädetty asiakkaan etu sekä tämän lain 1 §:ssä säädetty tarkoitus vammaisen

henkilön yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja osallistumisen toteutumisen toteutumisesta, vammaisen henkilön tukemisesta sekä yksilöllisen tarpeen ja edun mukaisten riittävien ja laadultaan hyvien palvelujen turvaamisesta.”

Sosiaali- ja terveysministeriön lisäysehdotus ei nähdäkseni lisäisi säännökseen yhtään mitään. Elämänvaiheet nyt ovat ne mitkä ovat: mitäpä muita ne voisivat olla kuin lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus. Asiakkaan etu ja lain 1 §:ssä säädetty tarkoitus taas ovat noudatettavina ilman nyt ehdotettua lisäystäkin. Se mikä perustuslakivaliokunnan mukaan kaipasi täsmennystä oli se, miten kussakin elämänvaiheessa tavanomaista avun ja tuen tarvetta arvioidaan. Tähän ministeriön lisäysehdotus ei tuo täsmennystä.

On myös syytä muistaa, että hallituksen lakiehdotuksen keskeinen tavoite on varmistaa lain toissijaisuus vanhusväestön osalta, kun hallituksen vuoden 2022 valtiopäiville antamasta esityksestä oli perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaisesti poistettu yhdenvertaisuutta loukkaavana säännös, jonka mukaan iäkkäillä henkilöillä olisi ollut oikeus vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin vain silloin, jos ”avun, tuen tai huolenpidon tarve johtuu pääasiassa muusta kuin iäkkäänä alkaneesta ja tyypillisesti iäkkäillä henkilöillä esiintyvistä sairauksista tai yleisestä vanhuudesta johtuvasta rappeutumisesta taikka heikkoudesta”. Annoin perustuslakivaliokunnalle nyt käsiteltävänä olevasta hallituksen esityksestä 22.10.2024 lausunnon, jossa katsoin, että muutosehdotusta vaivaa sama valtiosääntöoikeudellinen ongelma kuin v. 2022 ehdotettua säännöstä. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan on nähdäkseni nyt käsiteltävänä olevan esityksen yhteydessä pidettävä mielessä ehdotuksen tausta, jonka valossa myös perustuslakivaliokunnan lausuntoa 44/2024 vp on tulkittava.

Lainaan keskeiset kohdat perustuslakivaliokunnalle 22.10.2024 antamastani lausunnosta:

Hallitus ehdottaa nyt käsiteltävänä olevassa esityksessä, että vammaispalvelulain 2 §:n 3 momenttiin lisättäisiin seuraava säännös: ”Sen lisäksi mitä 1 momentissa säädetään, tämän lain mukaisia palveluja järjestetään vammaiselle henkilölle vain, jos hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve.” Hallituksen esityksen säätämisperusteluissa katsotaan, että ”koska säännös koskee

kaikkia eri elämänvaiheita, säännöksen soveltaminen ei johda erityisesti ikääntyneisiin henkilöihin kohdistuvaan syrjintään”. Tämä perustelu ei vakuuta. Vaikka säännös on muotoiltu näennäisen yleiseksi, kaikki elämänvaiheet kattavaksi, on vaikea ajatella, että sitä voitaisiin soveltaa muihin kuin iäkkäisiin vammaisiin, muihin elämänvaiheisiin kun ei liity tavanomaista, vammaisuudesta johtuvaa välttämätöntä avun ja tuen tarvetta. Minun on vaikea nähdä, että ehdotettu säännös poikkeaisi sisällöllisesti valtiosääntöoikeudellisesti tai YK:n vammaissopimuksen kannalta merkityksellisellä tavalla säännösehdotuksesta, jonka poistamista perustuslakivaliokunta piti lausunnossaan 79/2022 vp edellytyksenä vammaispalvelulain käsittelemiselle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Perustuslakivaliokunnan havainnot ensisijaisten palvelujen määrärahasidonnaisuudesta ja maksullisuudesta pitävät edelleenkin paikkansa. Vaikka hyvinvointialueiden yleisenä velvollisuutena on, kuten hallituksen esityksen säätämisyjärjestysperusteluissa todetaan, varata riittävät voimavarat myös määrärahasidonnaisiin palveluihin, tämä velvollisuus ei turvaa yksittäisen palvelua tarvitsevan asemaa silloin kun määrärahat loppuvat. Tämän on osoittanut vuosikymmenten aikainen hallinto- ja oikeuskäytäntö. Vammaispalvelulain 2 §:ään 5 momenttiin lisättäväksi ehdotettu asiakasmaksuja koskeva säännös ei puolestaan riittäisi takaamaan pelkästään ensisijaisten palvelujen varaan jätettävien iäkkäiden henkilöiden yhdenvertaisuutta vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin oikeutettujen vammaisten henkilöiden kanssa.

Sysmässä 21.11.2024

Kaarlo Tuori